

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ

Юлія РІБЦУН, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Яремченка НАПН України, м. Київ, Україна: logojuli@i.ua; <http://logored.in.ua>; <https://orcid.org/0000-0002-2672-3704>; <http://www.researcherid.com/rid/0-9175-2016>; Web of Science ResearcherID O-7464-2016

Зміст розвитку	Орієнтовні показники розвитку учнів	Основні вектори корекційно-розвивальної та навчально-виховної роботи
<p>❖ Мовленнєвий розвиток.</p> <p>Можливі форми роботи: бесіда «Моя мова – українська», «Мовна скринька», «Бюро знахідок», ігри-драматизації: «Пан Коцький», «Рукавичка», сюжетно-рольові ігри «Ярмарок», «У лікаря», психогімнастика «Міцна веревчка», «Котиться клубочок», читання художніх творів, розповідання казок, вивчення віршів напам'ять, мотиваційно-активізуючі, динамічно-мовленнєві, фонетико-фонематичні, словниково-смислові, морфологічно-семантичні,</p>	<p style="text-align: center;">Сходінками правильного мовлення</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>Сприймає</i> звернене мовлення та: <ul style="list-style-type: none"> – правильно розуміє його зміст; – прислухається до його орфоепічного, лексичного, граматичного оформлення; – упізнає звуки в мовленнєвому потоці; – виконує одно- та кількоступеневі інструкції педагога; ● <i>має уявленню про:</i> <ul style="list-style-type: none"> – звуки, склади, їх види; – складоутворювальну функцію голосних звуків; – слово як мінімальну лексичну одиницю; – правила написання великої букви в словах; – речення як смислово цілісність у вигляді завершеної думки; ● <i>уважно ставиться</i> до звукового, лексичного, морфологічного, граматичного та синтаксичного оформлення мовлення (під керівництвом педагога); ● <i>залам'ятовує</i> (з допомогою педагога, з опорою на наочність): <ul style="list-style-type: none"> – графічне позначення звуків і прагне відтворювати їх у друкованому та рукописному вигляді; – нові слова на позначення назв предметів, ознак, дій, станів і прагне до подальшого використання їх у власному мовленні; – цілісний графічний образ слів; – невеличкі ряди (з 3–4 елементів) звуків, складів, слів і відтворює їх; 	<p>Формування уявлень про мовлення як основний засіб спілкування. Сприяття саморозвитку мовленнєвої системи. Формування цілісної психомовленнєвої діяльності. Формування уявлень про різну інтенсивність немовленнєвих і мовленнєвих звуків, основи їх слухової диференціації. Формування вміння користуватися голосом різної сили, виокремлюючи наголосений склад, виділяючи логічним наголосом потрібну лексему. Формування правильних оптико-акустико-вимовних образів звуків. Формування вміння орієнтуватися на слово як одиницю мови. Формування вміння порівнювати слова, що відрізняються одним чи кількома звуками.</p>

<p>граматично-значеннєві, синтаксично-інформативні ігри та вправи, мультимедійні засоби</p>	<ul style="list-style-type: none">— прості і поширені речення і повторює їх;— виконує ряд послідовних інструкцій (доручень);— відтворює скоромовки, чистомовки, домовлянки, віршовані мініатюри;● <i>Диференціус</i> (зі значною допомогою педагога):— мовленнєві і немовленнєві, голосні і приголосні звуки;— приголосні звуки за акустико-артикуляційними ознаками (за умови акцентованої вимови та без неї);— звуки і букви, може пояснити різницю між ними;— паронімічні пари, виокремлює і називає звуки, якими відрізняються схожі слова; прагне пояснити їх значення;— істот і неістот, ставлячи відповідне запитання: «Хто це?» або «Що це?»;— антонімічні пари прикметників і дієслів, прагне пояснити їх значення;— багатозначні слова, прагне до їх доцільного вживання (з допомогою педагога);— слово, словосполучення і речення;— рід, число іменників і прикметників, число, час і вид дієслів; прийменники та інші слова в реченні, їх значення (над — під, у (в) — на);● <i>Слівідносить</i> звуки із відповідними графемами;● <i>Аналізує</i> слово та визначає наголошений склад і його місце (з допомогою педагога);● <i>Звершує</i> розпочате педагогом слово відповідним звуком чи складом, речення — словом, яке підходить за змістом (з опорою на наочність і зразок);● <i>Утворює</i> граматичні форми слів за аналогією (з допомогою педагога);● <i>Прагне</i> (з допомогою педагога):— слідувати за правильністю власного і зверненого мовлення;— до чистоти власного мовлення (без жести-замінників, емболів, діалектизмів тощо);— правильно промовляти дво- і трискладові слова зі збігом приголосних, виділяючи голосом наголошений склад;— доцільно вживати нові і вже відомі слова у власному мовленні;— правильно інтонувати речення;— установлювати логічні зв'язки в реченні за допомогою запитань педагога до кожного слова;— описувати предмет (з опорою на зразок, схему, алгоритм, навідні запитання педагога);	<p>Формування навичок розуміння і використання у власному мовленні семантичної та синтаксичної сполучуваності лексем.</p> <p>Зосередження уваги на кінестетичних відчуттях, що виникають у межах органів артикуляції під час мовлення, на акустичному образі звука.</p> <p>Вправлення в чіткому промовлянні автоматизованих голосних і приголосних звуків.</p> <p>Диференціація голосних і приголосних звуків; звуків, слів і речень.</p> <p>Розширення меж слухового сприймання.</p> <p>Удосконалення вміння співставляти акустичний та артикуляційно-кінестетичний образ фонем у власній мові зі сприйнятим акустичним і артикуляційно-візуальним образом.</p> <p>Розвиток зорово-просторового гнозису, симульованого аналізу та синтезу.</p> <p>Розвиток кінестетичного та кінестетичного праксису.</p> <p>Розвиток вербального, музичного, тілесно-кінестетичного інтелекту.</p> <p>Розвиток елементарних навичок діалогічного і монологічного мовлення.</p> <p>Виховання бажання вивчати українську мову засобом використання усних оцінних і символічно-ігрових заохочень</p>
---	---	---

<p>— складати зв'язну розповідь за заданою темою або опорними словами, логічно пов'язуючи речення в ній за змістом (з допомогою педагога);</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>уміє</i> правильно (з допомогою педагога, з використанням зорових і слухових опор): — чітко вимовляти звуки раннього онтогенезу та поставлені вчителем-логопедом; — відтворювати звуконаслідування зі світу живої і неживої природи; — відтворювати елементарні ритмічні малюнки (з опорою на зразок); — промовляти одно- і двоскладові прості слова без збігу приголосних; — відповідати на запитання «Що робить? (Що зробив (-ла)?)», Який (-а, -в)?», «Коли?»; — добирати слово, складати речення за певною схемою; — вести елементарні як однотипні, так і імпровізовані діалоги, відповідаючи на запитання і самостійно формулюючи їх (з допомогою педагога) 	<p>— складати зв'язну розповідь за заданою темою або опорними словами, логічно пов'язуючи речення в ній за змістом (з допомогою педагога);</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>уміє</i> правильно (з допомогою педагога, з використанням зорових і слухових опор): — чітко вимовляти звуки раннього онтогенезу та поставлені вчителем-логопедом; — відтворювати звуконаслідування зі світу живої і неживої природи; — відтворювати елементарні ритмічні малюнки (з опорою на зразок); — промовляти одно- і двоскладові прості слова без збігу приголосних; — відповідати на запитання «Що робить? (Що зробив (-ла)?)», Який (-а, -в)?», «Коли?»; — добирати слово, складати речення за певною схемою; — вести елементарні як однотипні, так і імпровізовані діалоги, відповідаючи на запитання і самостійно формулюючи їх (з допомогою педагога) 	<p>❖ Емоційно-вольовий та ціннісно-смісловий розвиток</p> <p>Можливі форми роботи:</p> <p>бесіда «Улюблені герої», малювання «Яке личко (обличчя) в Бабусі Ягусі (Баби Яги)?» (за мотивами казки «Івасик-Телесик»), конструктивна діяльність «Збудуємо теремок», психогімнастика «Загубив (знайшов) дід рукавичку», «Трое поросят», проблемні ситуації, мультимедійні засоби, м/ф</p>	<p><i>Узагальнення (1 год)</i></p> <p>● <i>Розуміє</i>, що рідна мова – єдиний повноцінний засіб спілкування українців;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>прагне оволодіти</i> чітким, красивим і правильним мовленням; ● <i>виявляє</i> симпатію та доброзичливість за допомогою вербальних і невербальних засобів (міміка, пантоміма); ● <i>намагається розповісти</i> про події власного життя, висловлюючи емоційне ставлення до них, використовуючи відповідну інтонацію, правильно ставлячи логічний наголос (із допомогою педагога); ● <i>уважно слухає</i> літературний твір, <i>може пояснити</i>, які емоції він викликає (зі значною допомогою педагога); ● на ілюстраціях до художніх творів <i>упізнає</i> знайомих літературних героїв, <i>визначає</i> та <i>називає</i> їх емоційний стан; <i>знаходить</i> відповідний настрій графічний символ (із допомогою педагога); ● <i>бере участь</i> у розігруванні сюжету добре знайомої казки (оповідання, вірша), виражаючи емоційний стан героя за допомогою мовлення, пантоміми, міміки і жестів (з опорою на зразок, під керівництвом педагога); ● <i>прагне</i> об'єктивно <i>оцінювати</i> вчинки героїв, пояснювати їх позитивні чи негативні риси, <i>розмірковувати</i>, як би він / вона вчинив / -ла на місці того чи іншого персонажа (з опорою на зразок, із допомогою педагога); ● за завданням педагога <i>продумує</i> щасливий кінець казки; <i>фантазує</i> та <i>розповідає</i>, яким чином можна змінити характер того чи іншого героя на краще (з опорою на зразок, із допомогою педагога) 	<p>Формування розуміння взаємовідповідності інтонаційної виразності мовлення та емоційно-мімічних проявів.</p> <p>Формування елементарного усвідомлення важливості вивчення української мови для повноцінного особистісного розвитку.</p> <p>Розвиток внутрішньо-, міжособистісного, вербального інтелекту.</p> <p>Розвиток зорово-просторового гнозису, симультанного аналізу та синтезу.</p> <p>Розвиток кінетичного та кінестетичного праксису.</p> <p>Виховання інтересу до вивчення рідної мови і зразків української народної творчості, традицій українського народу</p>
--	--	--	---	---

ПОШУКИ І ЕКСПЕРИМЕНТИ

<p>❖ Когнітивний розвиток. Можливі форми роботи: дидактичні ігри та вправи «Звуковий чарівник», «Буква загубилась», «Кольорові магніти», психогімнастика «Веселий поїзд», «Мовна мозайка», складання пазлів, розумова гімнастика, мультимедійні засоби</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>уміє</i> (з допомогою педагога): <ul style="list-style-type: none"> – осмислено виконувати одно- та кількоступеневі інструкції педагога; – знаходити схожість між буквою та предметом без зайвих деталей; – знаходити букви в стилізованих зображеннях; ● <i>порівнює</i> (з допомогою педагога): <ul style="list-style-type: none"> – голосні і приголосні звуки рідної мови; – приголосні звуки за основними характеристиками (твердість – м'якість, дзвінкість – глухість); – слова за звуковим наповненням і кількістю складів; – речення за кількістю слів, уміє розширити просте речення і спростити складне; ● <i>аналізує</i> (зі значною допомогою педагога): <ul style="list-style-type: none"> – звуковий ряд і виокремлює певний звук за завданням педагога (голосний серед приголосних, голосний серед голосних; приголосний серед голосних, приголосний серед далеких і близьких за акустико-артикуляційними ознаками) (за умови акцентованої вимови та без неї); – та дає характеристику звукам рідної мови (з опорою на зразок, схему, алгоритм опису); – звукосполучення і називає ті звуки, які входять до їх складу (2–3 голосні); – слова за звуковим складом (місце звуків у слові, послідовність) і ділить їх на склади (з опорою на зразок, схеми); – речення і визначає кількість слів у ньому; ● <i>синтезує</i> (з допомогою педагога, спираючись на зорові і слухові опори): <ul style="list-style-type: none"> – два голосних в єдине звукосполучення ([j] + [a] = ia); – кілька звуків в односкладове слово ([d] + [y] + [b] = дуб); – прості слова і викладає їх із букв розрізної азбуки (за умови акцентованої вимови та без неї); – іменники з однаковим суфіксом, утворюючи слова зі зменшувально-пестливим значенням (-чик-, олівчик, зайчик, горобчик); – різні дієслова з однаковим префіксом, утворюючи слова доконаного виду (за-: заспав, заїхав, залетів); – два слова в словосполучення (сонячний + ранок = сонячний ранок); – кілька слів у граматично правильне речення (Дідусь + читати + газета = Дідусь читає газету) (з опорою на зразок, наочність і без них) 	<p>Усвідомлення на практичному рівні єдності між мисленням і мовленням. Формування еталонних уявлень. Формування мисленневих операцій (групування та класифікації як практичних засобів запам'ятовування і відтворення навчального матеріалу. Розвиток мовлення як форми існування думки. Розвиток зорово-просторового гнозису, симульованого аналізу і синтезу. Розвиток вербальної пам'яті на основі активізації асоціативних словесних зв'язків синтагматичного, тематичного і парадигматичного типів. Конкретизація та узагальнення елементарних знань і початкових уявлень про предмети і явища навколишньої дійсності. Розвиток просторового, логіко-математичного, вербального інтелекту. Виховання наполегливості в бажанні досконали оволодіти мовними знаннями</p>
--	---	--

Узагальнення (1 год)

<p>❖ Психосоціалний розвиток.</p> <p>Можливі форми роботи: бесіда «У країні Вічливості», дидактичні ігри та вправи «Я сьогодні чергова (-ий)», «Чарівний лапцюжок», психогімнастика «Цікаві співрозмовники», «Весела розмова», проблемні ситуації, екскурсії, шкільні свята та розваги, відвідання вистав</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Знає і дотримується</i> правил мовленнєвої та немовленнєвої поведінки в школі, класі, їдальні, на вулиці, у гардеробі, під час уроків і перерв; ● <i>має уявлення про</i> українські символи та їх значення, <i>упізнає</i> прапор, герб України серед інших, <i>знає</i>, як себе поводити, коли звучить гімн (із допомогою педагога); ● <i>уміє</i> самостійно <i>звернутися</i> з простими проханнями до однокласника (-ці), учнів усього класу чи педагога, використовуючи ввічливі слова; ● <i>уміє</i>, звертаючись до педагога чи однокласника (-ці, -ів), зв'язно, чітко, логічно і зрозуміло <i>формувати</i> власну думку у вигляді прохання, запитання (з допомогою педагога); ● <i>ділиться</i> своїми враженнями від побаченого та почутого за межами школи; ● <i>розмовляє</i> в нормальному темпі, чітко промовляючи слова, адже усвідомлює, що саме ці характеристики сприятимуть розумінню мовлення оточуючими (з допомогою педагога); ● <i>починає</i> розповідь вірша, а інший продовжує його (або навпаки); ● <i>бере</i> <i>посильну участь</i> у (під керівництвом педагога): <ul style="list-style-type: none"> – чергуванні в куточку природи, у класі, <i>розуміє</i>, що таким чином турбується про чистоту та здоров'я; <i>розповідає</i> про обов'язки чергового; – шкільних святах і розвагах, вивчаючи напам'ять віршовані мініатюри, репліки діалогів, розігруючи сценки зі шкільного життя 	<p>Удосконалення навичок немовленнєвого та мовленнєвого етикету.</p> <p>Формування навичок колективізму.</p> <p>Розвиток внутрішньо-, міжособистісного, вербального інтелекту.</p> <p>Розвиток навичок елементарного діалогічного та монологічного зв'язного мовлення.</p> <p>Зняття психоемоційного напруження.</p> <p>Виховання бажання ділитися своїми враженнями від побаченого і почутого.</p> <p>Виховання поваги до української символіки, свідомого ставлення до виконання морально-етичних правил і норм.</p>
<p>❖ Фізично-мовленнєвий розвиток.</p> <p>Можливі форми роботи: дидактичні ігри «Вишиті серветочки», «Пустотливе мишеня», «Буквені піжмурки», рухливі ігри, гри-драматизації, психогімнастика «У гостях у казки», «Пиши-Читайко», кінезіотерапевтичні, логоритмічні вправи, вправи з нормалізації м'язового тону, самомасаж обличчя, вушних раковин, пальців,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Правильно сидить</i> за партою, <i>тримає</i> ручку (олівець); ● <i>упізнає</i> на дотик: <ul style="list-style-type: none"> – об'ємні букви; – букви за випуклим контуром; – малює різні види ліній (прямі, похилі, хвилясті, пунктирні, ламані); ● <i>заповнює</i> різними типами ліній або візерунком контурні зображення предметів; ● <i>розфарбовує</i> (заштриховує) друковані букви, предметні та сюжетні зображення за мотивами українських народних казок (з незначною допомогою педагога); ● <i>викладає</i> букви з мотузочків, паличок, розрізних частин тощо; ● <i>ліпить</i> букви з пластиліну чи глини; ● <i>вирізує</i> букви з паперу за готовим контуром (з незначною допомогою педагога); ● <i>друкує</i> букви з використанням трафаретів і без них; ● <i>дописує</i> незавершені як друковані, так і рукописні букви; 	<p>Формування знань та уявлень про будову і діяльність мовленнєво-рухового апарату.</p> <p>Формування вміння концентрувати увагу на місці і способі артикуляції фонем.</p> <p>Формування навичок грамотного каліграфічного письма.</p> <p>Підвищення енергетики кори головного мозку.</p> <p>Вироблення правильного мовленнєвого дихання.</p> <p>Розвиток тілесно-кінестетичного, просторового, музичного, вербального інтелекту.</p> <p>Розвиток зорово-просторового гнозису, симультанного аналізу та синтезу.</p>

ПОШУКИ Й ЕКСПЕРИМЕНТИ

<p>рук за допомогою су-джоків, масажних м'ячків і без них, вправи пальчикової гімнастики, зорові, графічні диктанти, артикуляційні, дихальні, голосові вправи, коригуюча гімнастика для очей, сухий басейн з круп</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● пише ведучою рукою на дошці та в зошиті: – основні елементи рукописних букв; – рядкові і великі букви, знає правила їх з'єднання; ● виконує вправи пальчикової, дихальної, артикуляційної гімнастики (під керівництвом педагога); ● відтворює (з незначною допомогою педагога): <ul style="list-style-type: none"> – характерні рухи казкових героїв в іграх-драматизаціях або під час виконання гімнастичних вправ; – ритми різної складності під час мовленнєвої, рухової, образотворчої та інших видів діяльності; ● ходить, марширує, бігає в різному темпі, виконує ритмічні вправи для рук і ніг (під музику, лічбу, зі словесним супроводом і без нього) (під керівництвом педагога) 	<p>Розвиток зорово-моторної координації; стереогнозу. Розвиток дій рухової і ритміко-інтонаційної активності. Розвиток кінетичного і кінестетичного праксису. Розвиток психомоторики, темпо-ритмічних характеристик рухів. Виховання бажання навчатися охайно та красиво писати</p>
<p>❖ Художньо-мовленнєвий розвиток. Можливі форми роботи: Бесіда «У гостях у Книжки», малювання, ліплення, аплікація, конструювання, оригамі, ігри-драматизації, пальчиковий театр, музичні ігри та вправи; коригуюча гімнастика для очей, мультимедійні засоби; розумчання, пояснення змісту прислів'їв, приказок, образних порівнянь, відгадування загадок</p>	<p style="text-align: center;"><i>Узагальнення (1 год)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● бере посильну участь в оформленні приміщення класу до свят, розповідає про виконану роботу (з допомогою педагога); ● знаходить на сюжетних картинках зображення на заданий звук (із незначною допомогою педагога); ● малює елементарні зображення із заданим звуком; ● ліпить предмети, коментуючи процес їх виготовлення (з допомогою педагога); ● виготовляє іграшки з паперу, обіграє їх, використовуючи віршовані мініатюри та звуконаслідування (з допомогою педагога); ● спільно з однокурсниками створює панно до знайомої казки, уміє домовитися про напрям роботи (з допомогою педагога); ● розглядає ілюстрації до знайомої казки, викладає їх у ряд відповідно до розвитку казкового сюжету, перевіряє правильність виконаної роботи, розповідає казку за серією картинок; ● слухає казку, відповідає на запитання за її змістом та (з допомогою педагога): <ul style="list-style-type: none"> – малює ілюстрації до неї, розповідає зображений епізод; – ліпить казкового героя, розповідає про нього; ● упізнає за звучанням музичного інструмента (мелодії) характерні риси тієї чи іншої істоти (барабан – ведмідь, дзвіночок – мишка) 	<p>Формування правильності мовлення засобом діяльності ЛОГО-АРТ. Розвиток зорово-просторового гнозису, симульованого аналізу та синтезу. Розвиток кінетичного та кінестетичного праксису. Розвиток вербального, музичного, просторового, тілесно-кінестетичного інтелекту. Розвиток елементарних навичок діалогічного та монологічного мовлення. Виховання інтересу до усної народної творчості, бажання зображувати у своїх роботах епізоди з почутих творів, створювати образи казкових героїв</p>